

Семінари – практикуми

«Музейна педагогіка у вихованні дошкільнят»

Мета: Залучати вихователів та батьків до створення міні-музею з декоративно-прикладного мистецтва в ДНЗ.

Теми:

1. Українська вишивка
2. Ткацтво та витинанка
3. Лозоплетіння
4. Карбування (чеканка)
5. Гончарство
6. Декоративний розпис
7. Українська іграшка
8. Писанкарство
9. Різьба по дереву

Тема 1: «Українська вишивка»

Міні-музей «Вишивка»

Консультація: «Українська вишивка: історія та сучасні тенденції в оздобленні одягу. Символіка українського орнаменту»

Українська вишивка: історія та сучасні тенденції в оздобленні одягу

Сучасний стан нашого суспільства характеризується зростанням етнічної свідомості народу, посиленням його інтересу до вітчизняної історії та культури. Звернення до життєдайних джерел народного мистецтва, до збереження та оновлення всіх його видів – це усвідомлення свого родоводу, духовних традицій та відродження культури українського народу.

Вишивка в Україні – один з найбільш улюблених і поширених різновидів народної творчості. У виробках українських вишивальниць нас захоплює піднесений світ краси і фантазії, поетичного осмислення життя, світ натхненних образів, коріння яких сягає міфології, звичаїв і уявлень наших предків. В Україні було свято вишивальниць – це день Варвари (17 грудня). На Варвари не можна було прати, білити чи глину місити – тільки вишивати. У цей день дівчата збиралися разом, молилися і вишивали. Саме в ці дні ворожили на

врожай, на долю, спостерігали за погодою. Збереглися зразки давньоруських вишитих календарів, які мають форму традиційних українських узорів. Перед днем зимового сонцевороту у природі відбуваються зміни енергій, тому й вишивання на Варвари було святим ритуалом.

Символіка українського орнаменту

Вишивка – це мистецтво особливого бачення світу, яке втілюється за допомогою художніх засобів. Учитися вишивати дівчатка починали із 6 років і до 12 років кожна дівчинка мала вишити собі першу сорочку.

У процесі історично-культурного розвитку в Україні в кожній місцевості утворилися характерні орнаментальні мотиви й композиції, колірна гама, специфічні техніки виконання. Кожний район, навіть кожне село різнилися місцевою самобутністю. Вишивка була на різному вбранні – сорочках, хустинах, сукнях.

Вишивки були своєрідним оберегом від злих сил, в них людина намагалася захистити себе від впливу недоброзичливих сил природи. Орнаменти були своєрідними заклинаннями і замовляннями та наділялися захисними функціями, вони поділялися на 3 групи: геометричні, рослинні та тваринні. Хоча протягом багатовікової історії магічний сенс вишивки й орнаменту було втрачено, проте традиції використання давньої символіки не зникли.

Серед основних символів та популярних елементів старовинних орнаментів є: виноград, дуб, мак, хміль, ромби, зірки, берегиня...

Так, у вишивках Рівненської та Волинської областей переважають геометричні орнаменти, композиції яких утворюються з ритмічного повторення ромбів, ламаних ліній, та восьмикутних зірок. Основний колір – червоний, іноді

додавалася чорна або синя нитка.

В Київському та Чернігівському Поліссі поширеним було також шиття «білим», що поєднувалося з різноманітними мережками. Застосовували мотиви «терен», «виноград», «ключики». Кожне покоління додавало нові орнаменти, символи, техніку.

У вишиванці, як і в пісні, розкривається доля людини, її радощі й горе.

Вишивка — один з масових і найбільш улюблених видів народного мистецтва. Вона є складовою частиною народного костюма, активно використовується в сучасному одязі, надаючи йому своєрідності і неповторності. Вишиті вироби органічно увійшли до побуту людей.

Сучасна українська вишивка — складне, багатогранне явище. Розвивається вона в сфері традиційно-побутового, самодіяльного мистецтва та творчості художників-професіоналів. Розвиток мистецтва вишивки в останнє десятиліття характерний якісними зрушеннями в процесі осмислення його спадщини.

Іде активний процес розширення потенціалу народних майстрів, поглиблення їхніх індивідуальних пошуків, розширення діапазону застосування творів у громадському інтер'єрі, в сучасному одязі.

Основний і початковий матеріал для вишивання, спочатку був - нитки і полотно для нанесення малюнка. Згодом одних ниток виявилось недостатньо, хотілося щоб малюнок здавався об'ємнішим і яскравішим. Тому рукодільниці крім ниток-муліне почали застосовувати інші підручні матеріали — стрічки, бісер всіляких розмірів, намистини різних форм і забарвлень.

Вишивання стрічками та бісером переживає сьогодні своє друге народження і є однією з наймодніших і найпопулярніших течій у рукоділлі. Особливість цієї техніки вишивки в тому, що вона додає малюнку об'ємність. Вивчивши різні види швів, можна створити своїми руками незвичайно красиві речі та додати готовим виробам неповторну індивідуальну подоби, прикрасивши сукню або капелюшок.

Історія стрічок налічує кілька століть, адже споконвіку люди прагнули

прикрасити свій побут і себе. Першу славу декоративні стрічки отримали у Франції у XIV ст. коли до міста Ліон були завезені верстати для виготовлення шовкових стрічок, якими прикрашали практично всі предмети туалету: камзоли, плаття, верхній одяг і навіть спідню білизну.

В епоху рококо вишивання стрічками стало окремим видом елегантного рукоділля. Саме із Франції цей вид мистецтва миттєво поширився по всій земній кулі. Його розквіт припав на 70-ті роки XIX ст.

У наш час, коли рукоділля переживає своє відродження, вишивання бісером та стрічками знайшло прихильниць серед вишивальниць. При цьому технологія залишилася колишньою: сучасні майстри користуються абсолютно такими ж прийомами, тканинами, голками та стрічками, як і першовідкривачі цього надзвичайного захоплюючого заняття.

Нині стало модним декорування, створюване своїми руками. Ручна вишивка, виконана за різними технологіями і з використанням сучасних оздоблюваних матеріалів надає неповторності оселі та сучасному одягу й підкреслює індивідуальність її власника.

Теми 2: «Ткацтво та витинанка»

Міні-музей «Ткацтво та витинанка»

Консультація: «Ткацтво – одне з найважливіших складових національної культури українців»

Ткацтво є однією з найважливіших складових національної культури українців. Воно існувало на українських землях ще з доісторичних часів. Ткацтво належить до найпоширеніших видів ремесла і народного мистецтва й поширене по всій етнічній території. Про прадавність цього виду господарської діяльності свідчать як **архаїчне приладдя ("прядки", "верстати", "кросна" і т.ін.)**, так і давня термінологія, що має багато спільного з термінологією найбільш близьких українцям сусідніх народів - сербів, хорватів, македонців, західних слов'ян.

Матеріалом для ткацтва з прадавніх часів були **волокна льону, коноплі, а також вовна**. Першого великого піднесення ткацтво зазнало в період формування Київської князівської держави, згодом - у XIV - XVI та XVII – XVIII століттях.

До початку XX століття ткацтво було на всій території України фактично найпоширенішим домашнім ремеслом, яке чи не на 100 % забезпечувало потреби в тканинах мешканців села і - значною мірою - міста. У XX столітті народні тканини поступово витісняються промисловими. Центрами народного ткацтва нині є різноманітні артілі та художньо-виробничі об'єднання. У деяких регіонах (Карпати) ще й нині практикується подекуди кустарне виробництво народних тканин в домашніх умовах в основному для власних потреб. Ткацтво як художній промисел є досить поширеним на Покутті, Поліссі, Поділлі, Львівщині, Стрийщині й Дрогобиччині.

Традиційною, найбільш важливою і поширеною галуззю народного ткацтва в Україні є килимарство. Перша згадка про килими як усталений елемент народного побуту походить ще з 998 року. Килими широко використовувались як при дворах князів та шляхти, так і в найвіддаленіших селах і хуторах. Вони служили для утеплення і прикрашення житла, використовувались в обрядах та ритуалах. Килими були обов'язковою частиною віна, ними сплачували данину, виготовляли їх на продаж.

Сировиною для виготовлення килимів була вовна, льон та коноплі. По всій території України побутували великі килими та вузькі й довгі килимові доріжки.

Побіч різних технік виготовлення килимів (лічильна, гребінкова, ворсова) склались також цілі школи та напрямки українського народного килимарства - килими решетилівські, дігтярівські, гуцульські, хотинські, бессарабські. Але практично всі українські килими є двосторонніми.

Щодо орнаментів та барв українське килимарство можна поділити на дві основні смуги - Правобережжя й Галичина з переважанням геометричного орнаменту й Лівобережжя з рослинним орнаментом. Яскраво відчутні в українському килимовому орнаменті східні впливи мають двояке походження. Лінійно-геометричний ішов з Балканського півострова Дністром і Дунаєм на Правобережжя, Бессарабію і в Галичину. Рослинний орнамент, пов'язаний безпосередньо з Азією й Іраном, розвинувся разом із вишивковими елементами на Лівобережжі. Визначальною рисою українських килимів є їх зважений композиційний (переважно симетричний уклад і дуже згармонізований колорит. Багато орнаментальних мотивів споріднені із дереворізьбними ("райське дерево" з іконостасів), вишивковими та писанковими. Рослинні орнаменти східного походження переважно інтерпретуються українськими килимарями на свій лад, що виявилось у наближенні чи перетворенні зображень традиційних східних рослин на рослини і квіти, відомі в Україні. **Геометричні ж форми переважно розвивають такі мотиви як зубчатка, ламаналінія, ромби, спіралігазірки.**

Тісно пов'язана із ткацтвом також окрема галузь виробництва, що носить назву вибійки (нейстри, мальованки, димки) і полягає у відбиванні чи, точніше, відтискуванні на білому полотні орнаменту за допомогою дерев'яних кліше плоскої, або вальцевої форми. Вибійки відомі в Україні із найдавніших часів і вживалися переважно для декорування житла: на наволоки подушок і перин, накривки, фіранки і т.ін., також - фартушки й чоловічі штани. Орнаменти вибійки давнішого походження - геометризovanі, новіші - збудовані на основі рослинних мотивів.

До інших видів народного ткацтва в Україні належать полотняні, прикрашені узорами скатертини, верети, рядна, рушники, паси, наліжники, налавники,

доріжки, коци, різні елементи народного (переважно жіночого) вбрання.

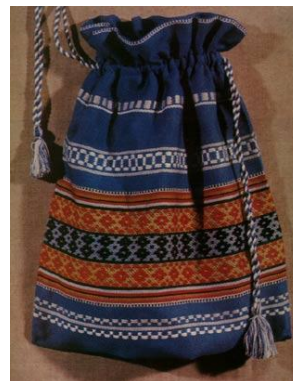
Ткана плахта.

Тканий рушник. Фрагмент.

Ткана торба.

Ткана декоративна наволочка.

Ткані килими.

Ткані пояси (крайки). Кінець XIX ст.

Ткані покривала.

Ткана плахта. Фрагмент.

Тканий килимок.

Тканий килимок вовняний.

Ткана верета (конопля, вовна, ремізно-човникове ткання). Початок XX ст.

Консультація: «Витинанки»

Витинанки (від українського слова "витинати", тобто "вирізувати", "вивертати") — це вид українського народного декоративного мистецтва. Включає сюжетні та орнаментальні прикраси житла — ажурні, силуетні тощо. Витинанки виготовляються з допомогою ножиць (маленьких і, наприклад, дуже великих - для стриження хутра овець), спеціальних дрібних пристосувань майстрів, що передаються з покоління в покоління, а також ножа, сокирки, інших знарядь. *Матеріалом для витинанок є папір (білий або кольоровий).* Деякі люди вважають, що витинанками можуть бути вироби з дерева або із рослинних заготовок. Проте на Першій Міжнародній виставці витинанок (Вырезки мира, Вільнюс, 1991) витинанками були названі лише вироби з паперу (будь-якого) і тонкого картону. Витинанки використовують для прикрашання приміщень — стін, вікон (наприклад, дивовижні фіранки на кватирках сільських хат), а також полиць, коминів, печей. Витинанки застосовують як у побуті, так і для підготовки релігійних або світських свят.

Історія витинанки

З появою паперу і перших примітивних ножиць у Китаї з'явилися і перші витинанки. Не відразу папір "перебрався" зі Сходу в Україну. Мистецтво

луб'яних виробів існувало паралельно з розвитком кераміки. Так традиції витинання на території України відносять у трипільській кераміці. Зустрічаються витинанки в артефактах кочових народів Алтаю, на півночі Європи, Балканах і слов'ян. Це часто-густо ажурні аплікації зі шкіри та хутра на одязі й предметах домашнього побуту. У VII—XII ст. у Китаї набули широкого поширення паперові прикраси: зображення божеств, духів, драконів, квітів, птахів, риб, які наклеювали на вікна (правда, це схоже на наші фіранки?!).

У XIII ст. подібні витинанки були розповсюджені в Персії, згодом по всій Європі. У XVI ст. з'явилися кустоди — орнаментальні ажурні шкіряні підкладки під канцелярську печатку. Українські народні паперові витинанки, як прикраси сільських хат, почали використовуватися в середині XIX ст.

Історія витинанки в Україні

Витинанки кінця XIX — початку XX століття вирізняються високою художньою майстерністю. У кожному регіоні та в багатьох осередках населення вони набули своєрідних локальних рис щодо трактування матеріалу, форми, технічної вправності, відчуття ритму, пропорцій, силуетів, багатства орнаментики.

Орнамент традиційних витинанок здебільшого геометричний і рослинний, трапляються також антропо- та зооморфні фігурки, зображення предметів побуту, архітектури тощо.

Папір при витинанні складали вдвоє, вчетверо, увосьмеро, що дозволяло створити сталі структури, композиції. Традиційні витинанки у вигляді сніжинок слугували прикрасами на вікнах на Новий рік.

Витинанки були розповсюджені на Поділлі, Подніпров'ї, Прикарпатті, Подніпров'ї. «Витинанки до окраси хат» описані у творах Григорія Квітки-Основ'яненка, Михайла Коцюбинського, Бориса Грінченка. Іван Франко теж відзначив «незвичайну оригінальність узорів і відпрацьовану техніку тих витинань».

У 1980-х роках відомі майстри українських витинанок: Дмитро Мимрик (с. Великий Говилів Тернопільської області), Софія Приймак (с. Петрикі

вка Дніпропетровської області), Любов Процик (Львів), Людмила Лузгіна (Запоріжжя), Галина Хміль (Київ), Андрій Пушкарьов (Дніпропетровськ), Людмила Мазур (Хмельницький), Василь Корчинський (Київ) та ін. Матеріалом для сучасних витинанок є глина, метал, дерево, тканина, камінь (дуже дивний погляд на матеріал для витинанок?????) та, традиційно, папір. Сучасна витинанка використовується у дизайні інтер'єру та книговидаванні. Прикладами сучасної витинанки є роботи сучасного художника та народного майстра Тараса Богдана (Львів) та Ігоря Денисенка (Київ). Серед Майстрів народної творчості Києва заслужене місце посідає Наталія Васеніна, роботи якої були представлені на Першій Міжнародній виставці "Вырезки мира", що відбулася у Вільнюсі 1991 року. Крім неї у Вільнюсі тоді ж експонували свої витинанки ще дві майстрині.

Типологія витинанок

За технологічними та художніми особливостями витинанки поділяються на: **ажурні** - виготовляються з одного аркуша паперу, зображення міститься у прорізах; **силуетні** - зображення виступає силуетом; **одинарні** - виготовляються з одного аркуша паперу; **складні** - аплікаційні з кількох аркушів паперу, тому майже завжди багатоклірні. *За технікою виготовлення і способом подачі зображення складні витинанки поділяються на складені (великомаштабні твори, зображення яких утворені з окремих елементів, складених поряд один з одним, гармонійно поєднаних між собою в єдине ціле) і накладні (накладні одна на одну "гіркою").*

За формою витинанки можуть бути різноманітними й нагадувати кола, ромби, квадрати, овали, смужки, і навіть утворювати складні сюжетні композиції.

Витинанки бувають таких груп: фігурки - силуетні витинанки, витяті за контуром, бувають кількох композиційних типів - пташки, вершники, ляльки та ін; розетки - ажурні витинанки, що складаються з розеток, зірок, ромбів, квадратів (усі одинарні) та накладних "сонечок"; дерева - сюжетно-декоративні витинанки, будуються відносно вертикальної осі: дерево, дерево з пташками, гілка, букет, вазон і под.; стрічки - з однобічною або двобічною композицією

орнаменту; шпалери - витинанки, які складаються з таких типів композиційної структури: центральна, рядова, сітчаста, вільне заповнення; **фіранки** - рід паперових прикрас, як ускладнений варіант одинарних стрічкових витинанок; **ігранки** - витинанки з яскраво вираженим декоративним і тематичним характером; **виставочні витинанки** - це тематичні твори, пристосовані для експонування на виставках та оздоблення поліграфічної продукції.

Тема 3: «Лозоплетіння»

Міні-музей «Лозоплетіння»

Консультація: «Лозоплетіння»

Лозоплетіння — це виготовлення господарсько-побутових та художніх виробів з різноманітної еластичної сировини, одне з найдавніших ремесел. Воно виникло, як і кераміка, раніше, ніж обробка дерева, металу, які потребували відповідних знарядь виробництва. Його сліди знайдені археологами ще в неоліті. Найдавніші пам'ятки українського плетіння походять з кінця XVIII століття і початку XIX ст. і зберігаються у музеях Києва, Львова та інших міст.

Плетені вироби з лози — один з найстародавніших промислів на Україні, процес досить тривалий і кропіткий. Вироби

використовували для збереження, транспортування та перенесення продуктів, для виготовлення огорож, господарських приміщень. Традиційне плетіння охоплює широку сферу предметів від елементів будівництва, меблів до дрібних виробів та іграшок. Плетіння було глухе та ажурне. Ажурне плетіння застосовували переважно при плетінні меблів. На початку 30-х років лозоплетіння з кустарного промислу перетворились на фабричне виробництво.

Лозоплетіння розвивалося в тих місцевостях, де росла лоза. Вона податлива до гнуття і при згинанні чи сплетінні не ламається. Віками нагромаджувались технічні прийоми обробки матеріалу для плетіння, уміння використовувати його практичні можливості та художні особливості.

Характерними рисами виробів із лози є те, що вони легкі, зручні, досить міцні і можуть використовуватись в різних природніх умовах. В основі конструкції форм предметів лежить їхня практична доцільність. Найбільш поширеним є виготовлення кошиків, квітів, хлібниць, підставок для вазонів, бутлів, підносів.

У багатьох місцевостях Гуцульщини народні майстри лозоплетіння спеціалізуються на виготовленні меблів – столів різної форми, крісел, шаф, книжкових стелажів, ліжок. Плетені меблі у всіх асоціюються з особливим домашнім затишком. Саме ці речі створюють ту душевну атмосферу, яка, здавалося, назавжди канула в лету разом з минулим, розміреним і спокійним життям, старовинними садибами і зворушливими чаювання під квітучими яблунями. Плетені вироби умовно утворюють 6 родів: меблі, декоративна пластика, побутові предмети, кошики, предмети одягу, іграшки.

Заготівля лози проводиться восени протягом двох місяців. Стебло лози повинно бути довжиною 1200-1500 см. Після того, як лозу зрізали, стебла зв'язують в пучки до 10 кг. Для отримання необхідної сировини, пучки потрібно відварювати протягом двох годин. Тому вручну стебла очищають від кори, головне при очистці - не пошкодити стебло і сушать у спеціальних сушках. Зберігають сировину у приміщенні, яке постійно провітрюється. Вентиляція - одна з обов'язкових умов зберігання лози. Перед

тим, як починати процес плетіння, лозу знову замочують у воді протягом двох годин. Тільки після цього її можна використовувати для роботи (вона стає придатною для обробки).

Існує декілька видів плетіння:

Просте плетіння через одну стійку (цим способом в основному заплітається стінки виробів)

Просте плетіння через декілька стійок (цим способом закріплюють і фіксують)

Пошарове плетіння (це плетіння утворюється кількома прутами через один стояк)

Плетіння ряду

Квадратне плетіння

Плетіння шнурочками

Плетіння " залінкі "

Плетіння косою (цим видом закінчують плетіння стінок кошиків та інших предметів)

Ажурне плетіння (плетіння відкритими чарунками)

Ромбовидне плетіння

Плетіння зімкнутих фігур.

Народне декоративне мистецтво плетіння – своєрідне художнє явище українського народного мистецтва.

Художньою основою його служить розумне співвідношення традицій і новаторства, колективності та індивідуальності в творчому процесі. Народне

мистецтво плетіння характеризується вивіреністю, чіткістю і бездоганною досконалістю. Це результат праці багатьох поколінь, художня традиція, що увібрала в себе досвід минулого.

Техніка лозоплетіння.

Існує декілька видів (основних) плетіння. Найпростіший--*плетення одним кінцем*. Цим способом в основному заплітається стінки виробів. При замкнутому контурі (круг, овал) і безперервному плетенні кількість стоячків повинна бути непарною.

Плести одним кінцем можна не тільки через один стоячок-- один спереді, другий ззаді, але і в іншому порядку один спереді, два ззаді, один ззаді два спереді, два ззаді два спереді.

Плетення двома кінцями рядове застосування при безперервному плетенні з парним числом стояків.

Плетення двома кінцями мотузочкою – цей спосіб застосовується на початку плетення, так як цим способом за один прохід закріплюється, фіксується в конкретному положенні, а також для відокремлення одного виду плетення від другого.

Плетення трьома кінцями (мотузочка в три пруту).

Цей вид плетення застосовується для оформлення початку плетення або його закінчення, а також для відокремлення одного виду плетення від іншого. Інколи його застосовують і для суцільного плетіння, коли потрібно одержати красиву річ.

Плетення парним прутом.

Починати плетення цим способом потрібно починати з 2-3 мотузочок в два або три пруту.

Плетення починати з комельків. Два пруту комельками заводять за стоячок один і потім обігнути стоячок спереді два і ззаді стоячок три виводять на зовні. Наступні два пруту заводять за стоячок, заплітають в стоячках і виводять на зовні. Таким чином вплітаються по два прутуки до кожного стоячка. Після цього кожна пара заплітається за наступні два стоячки і до тих

пір поки не закінчаться пруті.

Всі пари прутів повинні обігнути кількість стоячків.

Плетення косички.

Косичку з кінців стояків плетуть так. Крайній лівий стояк загинають вправо на зовні, поруч з ним укладають два пруті однакові із стояком довжини і товщини; кошлеві кінці випускають всередину на 2,5-3 мм. Між другим та третім стояками закладають два пруті, випускаючи кошлеві кінці назовні, а вершинні в середину.

Потім притискають їх кінцем другого стояка, загинаючи їх назовні вправо: кінець третього стояка загинають так само, як і кінець першого, а поруч з ним кладуть два пруті кошлевими кінцями всередину. Так за рахунок додаткових прутів один бік звернено подвійні, а в другий – потрійні кінці. Дальша робота полягає у плетінні косички по два пруті вправо і по три – вліво. З перекладених трьох прутів вліво після повороту їх вправо влітають тільки два пруті, а третій обрізають. Після зникання кінців плетення косички всі пруті слід висмикнути, а на їх місце протягнути кінці плетених стояків. Накладну косичку плетуть у три, або чотири пари прутів простим плетенням, перекладаючи пруті то вправо то вліво.

Консультація: «Карбування (чеканка)»

Що означає поняття «карбування металів»? Під «карбуванням» розуміють спосіб художньої обробки металу, коли за допомогою інструменту та обладнання на плоскій поверхні листа чи об'ємного виробу вибивають, видавлюють, надрізають або вирубують рельєфне зображення композиції.

Мистецтво карбування металів, бере свій початок за багато тисячоліть до нашої ери і пройшло довготривале випробування часом, нині відроджується в багатьох регіонах України. Із стародавніх часів люди прагнули прикрасити себе і свій одяг виробами з металу. Вже тоді, виготовляючи зброю, хатнє начиння, одяг, вони прагнули створити їх красивими, оздобити декоративними елементами з використанням рослинних, тваринних та геометричних орнаментів тощо. Дуже часто ці рисунки мали відповідну культову символіку. Такі вироби органічно поєднували в собі культове й ужиткове призначення художньо зроблених карбівок. І пініі стародавні орнаментальні мотиви широко використовуються у виробках майстрів декоративно-прикладного мистецтва наших далеких пращурів, що населяли територію України.

Хоча творчий процес — явище суто індивідуальне, народні майстри ц своїй роботі протягом сторіч використовували секрети майстерності багатьох інших митців, національний орнамент, прийоми роботи, що передавалися з роду в рід.

Завдяки цьому вироби сучасних майстрів-карбувальників зберігають ясні пропорції, строгий ритм орнаменту, пластику сюжету, декоративність елементів композиції, притаманні кращим зразкам народної творчості.

Завдання майстра — видобути з матеріал,» всі його пластичні і декоративні можливості: виявити м'якість і податливість одних, жорсткість інших, використати багатство фактури, блиск, красу звичайного кольору. Кожний із сучасних художників-карбувальників володіє широким набором технічних прийомів — відпалювання паяльною лампою, окислювання, травлення, наведення патини тощо. Характер і сюжетна тематика карбованих виробів майстрів різних народів підкреслюють національну своєрідність їхніх виробів і відображають національну самосвідомість у карбованих творах. Все це дає змогу стверджувати, що розвиток декоративно-прикладного мистецтва, а саме карбування металів, яке тісно зв'язане з культурою українського народу, спроможне здійснити вплив на формування національної самосвідомості підростаючого покоління.

Неповторність карбованого виробу полягає в тому, що майстри, спираючись на глибинні народні джерела, спроможні не сліпо копіювати вже готові твори, а не виходячи за межі народних традицій, всіляко використовувати різноманітні альтернативні варіанти художньої обробки коштовних, кольорових та чорних металів та їх оздоблення. Це дає можливість створювати неповторні карбівки, які розкривають індивідуальність кожного окремого митця й поєднується з багатовіковими традиціями українського народу.

Умовою функціонування народного мистецтва виступає передусім ручна праця, що дає змогу втілювати технологічні прийоми і створювати свій стиль, який відрізняється від робіт інших майстрів. Карбівки виконані вручну, мають значно більшу цінність, ніж репродуковані машиною вироби, створені художником і потім виготовлені у величезній кількості.

Минуле і сучасне мистецтво карбування чинить великий вплив на розвиток культури українського народу, сприяє формуванню естетичного і художнього смаку, процесу творчого мислення людей.

Отож зробимо висновок: карбування металів як один з видів декоративно-прикладного мистецтва має багатовікову історію й тісно зв'язане національною психологією і культурою.

Тема5: «Гончарство»

Міні-музей «Гончарство»

Консультація: «Найдавніше заняття людини – гончарство»

Гончарство - одне з найдавніших занять людини. Вважається, що воно бере початок з епохи пізнього палеоліту, з тих пір, як люди стали вживати варену їжу. Перші глиняні вироби (а це був здебільшого посуд) грубі та примітивні ліпили руками, тому і вживаються поняття: «горшколіпи», «ліпити горщики». Пізніше, з появою ручного гончарного круга, а потім і ножного, гончарі стали виготовляти речі більш вишуканої форми, і згодом просте гончарне ремесло перетворилося на мистецтво.

Здавна люди вважали глину, як і землю, матір'ю-годувальницею, джерелом сили і здоров'я. В Україні глина наділялася магічними, цілющими властивостями. Тому в народі говорили: «Коли об глину потрешся, того й

наберешся». Природа гончарної глини ототожнювалась з природою кам'яного вугілля. Вважалося, що вона «росте», а тому на вибраних місцях невдовзі наростає знову. Вона може залягати цілими пластами або у вигляді окремих гнізд, тоді говорили, що вона «росте стовпами». Глина була не скрізь. Її треба було знайти. Спеціальна гончарна глина повинна бути певної якості, ні тонка "пісна", ні жирна масна. Копати глину було важко, адже необхідно приготувати колодязь (яму), потім накладати її в посудину, що називалась по-різному в різних регіонах (цебро, ночовочки), і мотузкою витягати на поверхню, вантажити на воза і везти додому. В народному календарі існували дні, коли суворо заборонялось копати глину. Традиційна пора копання глини гончарами - з пізньої осені до ранньої весни. Вважалося, що земля взимку накопичує в собі життєдайну силу для прийдешнього року.

Добуту глину не використовували відразу. Вона повинна "літувати", тобто витримуватися цілий рік на відкритому повітрі. За цей час її поливали дощі, покривав сніг, обдували вітри. Все це було на користь глині. Різні домішки-листочки, корінці, камінці перегнивали, вимивались. Потім глину сушили, розбивали на дрібні шматочки, дробили, пересіювали на решеті і, насамкінець, розбавляючи водою, замішували її, як тісто. Місили ногами, часто цілою родиною, багато годин, знову старанно промацували руками, викидали камінці, корінці. Качаючи глину, розривали, з'єднували, вимішували так, щоб у ній не залишилося жодного пухирця повітря. І тільки тоді, коли глиняне тісто легко відставало од рук, глину ділили на однакові грудочки, різних розмірів, залежно від того, що будуть ліпити.

Великий круг обертається, як маленький всесвіт, його рухає гончар ногами, штовхаючи справа наліво. У цей час на маленькому крузі з грудки глини він робить виріб. Його рухи розмірені, неквапливі, він відчуває глину. Користується гончар простим, але цікавим інструментом. Наприклад, ножиком. Він виготовляється з дерева, а складається ніби з двох геометричних фігур: прямокутника і трикутника. Посередині прямокутника - дірочка, куди вставляється палець, так гончар тримає свій інструмент. За допомогою ножика

гончар робить вироби однакової товщини по всій поверхні. А щоб зняти з круга виріб, він користується міцною ниточкою чи тоненькою дротинкою, нею зрізає виріб близько біля круга, тоді дно буде рівне і гладеньке. А щоб сам виріб був гладеньким, на нього хлюпає злегка водою в ході роботи.

Готовий виріб майстер зрізав з круга тонесенькою дротиною і ставив сушитися. Після цього посуд розписують барвистими квітами й випалюють у спеціальній печі-горні.

У гончарній роботі велике значення має полива. Вона не тільки прикрашає посуд, але, насамперед, захищає його від бруду, такий посуд було легко мити, він не пропускав воду. Полива, блистать вона, гладенька. Цікавою буде і чорна кераміка. Її називають ще сивою, задимленою чи закуреною. Такий посуд мав ще одну назву - чорнолощений, бо виріб, знятий з гончарного круга і підсушений, обробляли невеличким камінцем - лоцилом, а вже потім обпалювали.

У глиняному посуді розрізняють такі частини, як тулуб, шийка, носик, ручка. Найбільш поширеним глиняним посудом були горщики. Різновидом горщика (вужче денце, дуже короткі вінця) був чавунець, в якому теж готували страви, здебільшого каші.

Квіткові горщики - квітники - виготовляли навесні. У них вирощували розсаду, квіти. Були вони теракотові й полив'яні, інколи орнаментувалися "кривульками", "пасочками". Дьоготь тримали в маленьких горщечках - масничках, які часто підв'язували до воза.

Окрасою кожної хати були барвисті мальовані миски. Для них характерна багатоманітність форм, орнаментів і розмірів. Були вони не полив'яні та полив'яні. Основне призначення їх - місткість для страв під час харчування. Широкий діапазон господарського застосування мали макітри - посуд з дуже розхиленими бічними стінками і потовщеними вінцями. У великих макітрах (на 1/4 відра) тримали воду, сирівець, збіжжя, квасили й солили на зиму буряки, капусту, огірки, золили білизну, готували опару, учиняли тісто, складали хліб, паляниці.

Для набирання та пиття рідини гончарі виготовляли глиняні кухлі, кухлики - циліндричної форми з вушком, а також чарочки.

Молочні продукти зберігали переважно у глечиках. Найбільші з них - призначали для води, молока. Для зручності їх утримування та виливання рідини глечики мали вушко, проте не всі.

Тема 6. «Декоративний розпис»

Міні-музей «Декоративний розпис»

Консультація: «Декоративний розпис»

Петриківка на Дніпропетровщині, є найбільшим центром українського декоративного живопису, тут склалася своя школа. Малюнки петриківських майстрів це „імпровізації, виконані легко та віртуозно”. Художники використовують саморобні пензлі, акварельні або гуашеві фарби, розведені на яєчному жовтку. Петриківський розпис широко відомий не тільки в нашій країні, але далеко за її межами.

Так, характерною рисою петриківського розпису є те, що «весь малюнок розпису, ніби розгорнутий на площині стіни, аркуша паперу чи декоративної тарілки, має поверхнєве зображення. При цьому лінії стебел і гілок не перетинаються між собою, а багато елементів розпису (квіти, листя, ягоди тощо) мають силуетне зображення, що само собою підкреслює декоративне зображення розпису. Фігури птахів, звірів, людей мають

здебільшого контурне зображення. Тварин малюють у профіль, а квіти в анфас».

Щоби створити візерунок у техніці петриківського розпису, необхідно оволодіти чотирма типами мазка, традиційно названих “грібенець”, “зернятко”, “горішок”, “перехідний мазок”.

“Грібенець мазок, який починається з потовщення, зробленого натиском пензля та завершується тонким вусиком який виконується легким дотиком кінчика пензля. Прокладені разом декілька таких мазків які нагадують грібенець.

“Зернятко мазок, який наносять починаючи з легкого дотику до сильного натиску пензлем. Коли мазки “зернятко” положенні по обидві сторони стебла, кінчиком назовні, зображення нагадує колос.

“Горішок складається з двох гребінцевих мазків, зогнутих полу лунками та поставлених друг проти друга, нагадують ферму підготовки. Заповнив вільне місце між лунками мазками зернятко”. Отримуємо форму, схожу на лісний горіх.

“Перехідний мазок” – накладається одним пензлем, але двома фарбами. При цьому сухий пензель окунають в одну (наприклад, зелену), а потім в другу (наприклад, жовту). На папер залишається слід від жовтої фарби, який плавно переходить у зелений.

Тема 7: «Українська іграшка»

Міні-музей «Українська іграшка»

Консультація: «Українська народна іграшка»

Іграшки з дерева

У казках багатьох народів, у тому числі і й українського, є мотив перетворення деревини (поліна, гілки, колодки) на людину. Це відбувається в результаті різних заклинань і маніпуляцій. За найдавнішими переказами й міфами, боги створили перших людей саме з дерева, а не з глини. Це свідчить про те, що дерево є найдавнішим матеріалом, який людина почала творчо обробляти.

Іграшка з дерева – тепла, легка, зручна у грі – обов'язково має супроводжувати сучасне дитинство. Бажано також, щоб дитини сама, відповідно до своїх здібностей і можливостей, навчилася дещо робити з дерева.

Дерево – матеріал, який у сільських умовах фактично завжди під рукою. Тому найбільше іграшок-саморобок роблять саме із дерева. Це свистки, мороки, візки, колиски, мініатюрний посуд, знаряддя праці, лялькові меблі і зброя.

Іграшки з глини

Найбільш масовою народною іграшкою, яка виготовлялася в умовах промислів, є іграшка з глини. Освоєння глини як матеріалу для створення необхідних ужиткових речей та будівельних матеріалів стало важливим етапом культурного розвитку людства. На цьому етапі з'явилися перші не утилітарні пластичні витвори з глини, які стали прообразом майбутньої іграшки. Форми багатьох сучасних іграшок залишилися майже незмінними з тих давніх часів.

Змінилися функції – з культових на ігрові. Нині ж ігрові функції поступаються місцем художньо-естетичним та функціям раритетної колекційної речі. Серед іграшок з глини найбільш поширеними, масовими є свищики (свистунці, свистала, свистілки), серед яких найчастіше зустрічаємо свищиків-птахів. Вони мають найпростішу архаїчну форму, для якої характерні відсутність зайвої деталізації, підкреслення об'ємності та схематичності тулубів й узагальнено типізоване вирішення голів. Птахи-свищики архаїчного типу вироблялися практично в усіх гончарських промислах України: на Поділлі та Львівщині, в Опішньому й Косові, на Харківщині й Київщині. Відрізняються вони лише за розміром і декором. Свищиками є також скульптурки різних тварин: баранців, бичків, цапків, коників, оленів, чортів, свинок, собачок, а також; вершників на коні, «баринь», «кумів», «панночок», колисок-човнів з матір'ю та немовлям. Функція цих іграшок, крім ігрової, є ще й пізнавально-виховною. Іграшки-свищики, як і взагалі іграшки з глини, виготовлялися скрізь, де були гончарі.

Іграшки із соломи, лози, трави, сиру та інших матеріалів

Іграшки із соломи і трави – типові екологічні іграшки. Лише частково належачи до статусу промислів, виробництво солом'яних іграшок мало сезонний і подекуди епізодичний характер. Авторами цих іграшок зазвичай були сільські умільці-хлібороби. Із соломи виготовляли брязкальця ромбічної форми, брязкальця у форм кулі, «дзеркала», тарахкальця, бичків, оленів, коників, ляльок різного типу, «павучків» тощо. Центрів виробництва солом'яних іграшок як таких не зафіксовано, але є підстави стверджувати, що на Поліссі (Чернігівщині, Житомирщині частково Київщині), на Волині й Поділлі іграшок із соломи виготовлялося й нині виготовляється більше, ніж в інших регіонах і місцевостях України.

Іграшки з лози створюються в різних місцевостях України, зокрема в селах і містечках розташованих переважно над річками та біля озер. З лози плели дитячі меблі, брязкальця, кошики, колиски для ляльок-немовлят; окремі умільці створювали з лози навіть ляльок.

Іграшки з трави роблять як дорослі, так і діти. Як правило, їх створюють наприкінці весни та на початку літа, коли на луках спадає повінь і виростає довга соковита трава – «коси». Діти, зокрема ті, що пасуть худобу, з трави виплітали «церкви» та «попові брічки», робили різних тварин та лялечок.

Іграшки із сиру виготовляють тільки в Карпатах. Нині їх роблять винятково жінки. Іграшки із сиру виготовляють особливим способом – витягуванням, викручуванням та обв'язуванням сирним мотуззям. Виходять гарненькі, приємні, комфортні щодо розміру, фактури, смаку сирні баранці, коники, козлики, коні з вершниками, олені, півники й інші птахи.

Ляльки з тканини

Лялька в «іграшковій культурі» посідає особливе місце. Якщо більшість іграшок та ігор є нині винятково надбанням дитинства, то лялька «проривається» у світ дорослої людини, стає об'єктом її культової, художньо-творчої та наукової діяльності.

Хатні ляльки-іграшки здебільшого робляться бабусями для онуків, рідше матерями для доньок.

Підсумовуючи вище викладене можна стверджувати, що існує значна кількість класифікацій народних іграшок за різними критеріями. Будь-яка народна традиційна іграшка, є одним із тих важливих чинників, які формують у дитини певний пізнавальний інтерес. Вона дозволяє зберігати національну самобутність в умовах сучасної глобалізації цивілізаційних процесів.

Тема 8: «Писанкарство»

Міні-музей «Писанкарство»

Консультація: «Українська писанка»

У XIX – XX ст. в Україні побутовували цілий ряд технік для виготовлення великодніх яєць. У різні часи їх робили з курячих яєць, цукру, шоколаду, дерева, металу, кераміки.

За технікою виготовлення великодні яйця можна поділити на дві великі групи: виготовлені без використання воску та виготовлені за допомогою воскової техніки (власне писанки). Раніше для фарбування писанок використовували природні барвники рослинного походження. Наприклад, жовтий колір виготовляли з кори писанкарі почали використовувати здебільшого куповані барвники.

Великодні яйця, виготовлені без використання воску.

Крашанки – розфарбовані одноколірні яйця. Крашанки виготовляють по всій території України, адже вони є обов'язковим великоднім атрибутом. На початку XIX ст. виготовляли такі крашанки: «в кірку» – червоні, «в бразолію» – темно-сині зі специфічним відблиском і «в жовтило» – жовті. У кінці XIX ст. одноколірові великодні яйця часто називали «галунками» (через додавання для закріплення фарби спеціальної речовини – галуну) або мальованками, сливками, галками.

Для виготовлення крашанки зварене яйце опускають на деякий час у розчин фарби, де воно набуває однотонного забарвлення. Іншим способом є відварювання сирого яйця у лущинні цибулі, що надає йому брунатного

кольору. Чим довше у барвнику вариться яйце, тим темнішим стає його колір.

Натурально-листова техніка.

Даний метод полягає у тому, що до яйця прикладають листя рослин, обмотують ганчіркою, обв'язують ниткою і в такому вигляді відварюють у лушпинні цибулі або ж уже зварене яйце опускають у фарбу. Після цього ганчірку і листочок знімають, а на яйці залишається його відбиток.

Дряпанки. Дана техніка полягає у вишкрябуванні на зафарбованій поверхні яйця ажурного, здебільшого геометричного орнаменту. Інструментом для виконання такої роботи може слугувати голка, шпилька, цвях. Таким чином на кольоровому тлі створювався білий орнамент. У різних регіонах України яйця, виготовлені в цей спосіб, називають по-різному: на Східному Поліссі, Лемківщині і Бойківщині – дряпанками, скрябанками, різьбянками, на Поділлі – скробанками і рисованками.

Дряпанка

Мальованки. Виготовляти мальовані великодні яйця почали в кінці XIX – початку XX ст. у містечках та приміських селах. Вони розписувалися за допомогою звичайного пензлика олійними, восковими, клейовими або акварельними фарбами. Іноді використовували золотисту й сріблясту фарби. Мальованки писали зазвичай чоловіки, рідше – жінки. На таких великодніх яйцях здебільшого зображали квіти, давні орнаменти практично не трапляються.

Великодні яйця, виготовлені за восковою технікою.

Розфарбовування писанки восковою технікою досягається поетапним нанесенням воску на певні ділянки поверхні яйця. Віск при цьому накладається крапками, прямими і кривими лініями, що дозволяє створити різні орнаменти. Для нанесення воску здебільшого використовують спеціальний інструмент – писачок.

Крапанка.

Це техніка крапування на шкарлупу яйця крапок різного розміру з почерговим зануренням яйця у фарбу (від світлої до темної). Після цього віск знімають, а з різнобарвних цяток на коричневому, чорному або синьому тлі утворюється специфічний мерехтливий ефект. Візерунки крапок можуть бути впорядкованими та неупорядкованими.

Двоколірна писанка. Розпис двоколірної писанки здійснюється розтопленням воску по натуральній білій поверхні сирого яйця. Після нанесення орнаменту воском яйце занурюють у розчин фарби на 5-10 хв. Після цього його виймають і кладуть на чистий папір або шматок тканини для висихання. Суху писанку нагрівають над вогнем, щоб розтопився віск, який потім стирають м'якою тканиною.

Двоколірні писанки

Багатоколірна писанка. На чисте сире знежирене яйце за допомогою писачка гарячим бджолиним воском наносять контур орнаменту. Після того, як нанесено всі лінії, що мають залишитися білими, яйце опускають у жовту фарбу. Час фарбування залежить від товщини шкарлупи. Після цього яйце

виймають з фарби й обережно витирають ганчіркою. Далі покривають воском ті ділянки малюнка, які повинні лишитися жовтого кольору. Потім писанку опускають у червону або зелену фарби і після зафарбування покривають воском ті ділянки, які повинні бути червоного або зеленого кольору. Якщо тло писанки має бути чорним, наприкінці її опускають у розчин чорної фарби, що перекриває не вкриті воском ділянки шкарлупи. Коли всі кольори на писанку нанесені, з неї знімають віск. Роблять це, запікаючи писанку у печі, доки не розтопиться віск або розтоплюючи віск біля полум'я свічки.

Тема 9: «Різьба по дереву»

Міні-музей «Різьба по дереву»

Консультація: «Різьба по дереву»

Різьблення з дерева — це зображення, малюнок чи візерунок, виконані на дерев'яних виробах. Різьблення з дерева одна із видів монументально-декоративного мистецтва вживається для обробки і прикраси інтер'єрів громадських будинків та архітектурних споруд. Різьбу використовують також і прикраси предметів декоративно-прикладного мистецтва: меблів, музичних інструментів, зброї.

Різьблені роботи з дерева — національний інший вид мистецтва в багатьох народів Росії. Здавна російський селянин, справивши хату і закінчивши польові роботи, в нескінченні осінні і зимові вечора приймався за мистецтва — різьблення з дерева.

Найдавніше мистецтво різьби з дерева, актуальність якого, дуже зріс у останнім часом, дедалі наполегливіше й впевненіше входить у наше життя й побут. Ніякі штучні матеріали не замінять красу та теплоту натурального дерева. Структура дерева тішить і зачаровує погляд.

Потрапивши у руки істинного майстра, у дерев наставало друге життя. Різьбою прикрашали житла і робили, меблі, посуд, знаряддя праці.

Для різьби з дерева використовують різні породи деревини. Вибір тій чи іншій породи залежить від призначення і форми виробу і виду різьби.

З листяних порід дерев часто для різьби застосовує липки. Деревина липи легко і такі суто ріжеться. Через низькою твердості липки не використовують із

виготовлення меблів, тому її застосування обмежена дрібними побутовими виробами.

Деревина вільхи також легко ріжеться, мало жолобиться, добре сприймає обробку і імітується під інші породи, наприклад під червоне дерево. Усе це робить її придатною всім видів робіт.

Прекрасний матеріал для різьби – деревина берези. Вона твердіше липи і вільхи і ріжеться важче, але і якість різьби краще. Деревина берези добре забарвлюється і відбувся лише. Її недоліки – здатність легко поглинати й віддаватиме вологу.

Для різьби на дрібних виробках – посуді, сувенірах – використовують деревину тополі і осики.

Дуб здавна застосовували значних декоративних різьблених робіт і виготовлення меблів різьблені. Різьблення по дуба складна й трудомістка через високе твердості деревини і маніакальну схильність сколюватися, але йому дуже виразна і декоративною.

Деревина буку який за твердістю близька до дубової, але не дає менше відколів, оскільки він більш однорідна. Бук добре забарвлюється водними розчинами барвників і відбувся лише. Застосовують бук переважно для дрібних різьблених робіт.

Деревина горіха – найкращий матеріал для різьблених робіт. Вона чудово ріжеться за всіма напрямками, рідко сколюється і дозволяє виконувати саму точну різьблення. Деревина горіха добре відбувся лише і особливо полірується. Її використовують під час виготовлення меблів як різьби на масиві, так накладної різьби разом із іншими породами. Для високохудожніх різьблених виробів малих форм і становий скульптури деревина горіха також вважається найкращим матеріалом.

Для дрібних виробів, використовують і більше рідкісні породи деревини: яблуню, черешню тощо.

З хвойних порід для різьби застосовують деревину сосни, їли, кедра, тиса. З сосни здавна вирізали прикраси для наличників, ікон, карнизів, воріт. Ця

різьблення велика, тому нерівномірність в щільності верств ранньої діагностики та пізньої деревини хвойних порід не утрудняє роботу.

Ялина ріжеться легше сосни, але вона більше сучків і дуже тверда, тому вона рідше застосовується для різьби.